

KS. ANDRZEJ WIDAK

JESZCZE O ZABYTKOWYCH ORGANACH W KOŚCIOŁACH DIECEZJI RZESZOWSKIEJ (STUDIUM HISTORYCZNO-INSTRUMENTOZNAWCZE)

Jednym z kryteriów przy określaniu organów jako zabytkowych jest wiek instrumentu. *Wilheimer Regulativ* za „zabytkowy” uznaje instrument co najmniej 80-letni. W Polsce przyjęto, że za zabytkowe przyjmuje się organy wybudowane przed 1939 r. Oprócz tego kryterium bierze się pod uwagę także inne, nie mniej ważne, takie jak: stan oryginalnego zachowania, rozwiązania konstrukcyjne, budowniczego¹.

W kościołach diecezji rzeszowskiej znajduje się 148 organów piszczałkowych. Jako zabytkowe (przyjmując kryterium czasu ich powstania) można uznać 56 instrumentów. Badania inwentaryzacyjne 92 instrumentów prowa-

KS. DR ANDRZEJ WIDAK, kapłan diecezji rzeszowskiej, mgr teologii, dr muzykologii. Odbił studia muzykologiczne w KUL, ukończył studia chórmistrzowskie oraz studia z emisji głosu w Akademii Muzycznej w Bydgoszczy. Wykładowca w WSD w Rzeszowie oraz w Diecezjalnym Studium Organistowskim w Rzeszowie. Jest referentem ds. muzyki kościelnej i diecezjalnym duszpasterzem organistów diecezji rzeszowskiej. Jest członkiem Diecezjalnej Komisji Liturgicznej. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół historii polskiego budownictwa organowego oraz muzyki w liturgii. Kontakt: a.widak@wsd.rzeszow.pl

1 J. Erdman, *Organy. Poradnik dla użytkowników*, b.m, b.r., s. 92.

dzone przez autora na terenie diecezji rzeszowskiej oraz kwerenda archiwalna pozwalają na uznanie dodatkowych 6 instrumentów, za zabytkowe².

Przedmiotem niniejszego opracowania są zatem organy wybudowane przed rokiem 1939, które możemy określić jako zabytkowe, a które nie miały do tej pory osobnego opracowania. Znajdują się one w parafiach: Boguchwała, Brzyska, Dębowiec, Kąty, Kupno i Wola Rafałowska.

Artykuł został podzielony na dwie części. W pierwszej została przedstawiona krótka historia kościoła oraz organów niezachowanych i obecnie istniejących. Dla organów zachowanych sporządzono opis inwentaryzacyjny według metody wypracowanej w Katedrze Instrumentologii Instytutu Muzykologii KUL. Obejmuje on dane o usytuowaniu organów, szafie organowej i prospekcie, mechanizmach, dyspozycji i strukturze brzmieniowej. Przy podawaniu dyspozycji zachowano oryginalne nazwy głosów według zapisów na manubriach. W części drugiej przedstawiona została synteza wyników badań analitycznych. Omówiono zagadnienia dotyczące nazewnictwa instrumentów, ich lokalizacji, liczby, czasu powstania, budowniczych, wielkości i rodzaju mechanizmów organowych, struktury brzmieniowej.

Podstawę źródłową stanowią materiały znajdujące się w Archidiecezjalnym Archiwum w Przemyślu i Archiwum Diecezjalnym w Rzeszowie oraz w archiwach parafialnych. Wykorzystano również źródła drukowane i dostępne publikacje książkowe. Pomocne okazały się informacje uzyskane od księży proboszczów i organistów, a dotyczące przeprowadzonych remontów organów. Oprócz kwerendy archiwalnej autor przeprowadził inwentaryzację instrumentów.

I. Opis organów

1. Boguchwała, woj. podkarpackie, pow. Rzeszów, gm. Boguchwała Kościół pw. św. Stanisława Biskupa

Parafia została erygowana w 1461 r., wówczas ufundowano również pierwszy drewniany kościół pw. św. Klemensa i św. Doroty. W latach 1725–1729 został

2 Autor przygotował *Indeks organów znajdujących się w kościołach diecezji rzeszowskiej*, który ukaże się w kolejnym numerze „*Studia Organologica*”. Zabytkowe organy w kościołach diecezji rzeszowskiej były przedmiotem pracy magisterskiej i pracy doktorskiej autora. Dodatkowo autor opisał organy w Bliziance (po przeprowadzonym remoncie). Por.: A. Widak, *Organy w kościołach Rzeszowa (studium historyczno-instrumentoznawcze)* Lublin 2000 (promotor: ks. prof. dr hab. Jan Chwałek, mps w AU KUL); *Zabytkowe organy w obiektach sakralnych diecezji rzeszowskiej (studium historyczno-instrumentoznawcze)*, Lublin 2008 (promotor: ks. prof. dr hab. Jan Chwałek, mps w AU KUL).

wybudowany zespół kościelno-pałacowy. Murowaną świątynię konsekrował w 1729 r. bp Andrzej Pruski³. W tym kościele znajdują się opisywane organy⁴.

INSTRUMENTY NIEZACHOWANE

1/ Organy sprzed 1721 r.

Pierwsze informacje dotyczące organów w kościele w Boguchwale zostały odnotowane podczas wizytacji bpa Szembeka w 1721 r.: *Chorus ad parietem Porta Majoris constructus pictura veteri uterq[ue] exornatus in inferiore est organum vocum 8 cum fistulis partim stanneis partim plumbeis ac ligneis*⁵. Był to prawdopodobnie 8-głosowy pozytyw.

2/ Organy z ok. 1722 r.

W dokumentach z wizytacji bpa Fredry w 1722 r. znajduje się informacja: *Chorus in quo Organum extat in medio circumstatus est totus marmore pictis arabismus in illo Supra et Intra oportet. Organum novum Decem Vocum simili pictura sicuti altaria exornatum sculptorio arte circum area inauratum*⁶.

W sprawozdaniu z wizytacji bpa Sierakowskiego z 1745 r. zanotowano: *Chor nad wielkimi drzwiami drewniany biało malowany stolarskiej roboty z podłogą z tarcic układaną dobrą maiący w sobie Pozytyw stoiący tegoż malowania co ołtarze in parte wyzłacany z kratami zielono lazuiowanemi o głosach 1[7?] Miechach dwoch y bebnie. Do którego wchod a dextris wychodząc z kościoła po schodach drewnianych kreconych z drzwiczkami podwojonymi na zawiasach czterech z zamkiem bez klucza*⁷. Z powodu niewyraźnego zapisu liczby głosów należy przyjąć, że były to 10-głosowe organy, o których jest wzmianka z wizytacji z 1722 r. W aktach wizytacyjnych z 1775 r. zamieszczono informację: *Organum non est vetus (?) structure bene instructum*⁸. Podczas wizytacji w 1779 r. zanotowano: *Organum sonorum bene instructum, chorus organarius elegans et commodus*⁹.

W dokumentach z wizytacji z 1802 r. zapisano: *Horus Musicalis cum Organo sonoro parum sibillanti licet non pridem correcto comptus*¹⁰. W protokole

3 Schematyzm Diecezji Rzeszowskiej, Rzeszów 2010, (dalej SDRz 2010), s. 150–151.

4 W parafii znajduje się druga świątynia wybudowana w 1990 r. Por.: SDRz 2010, s. 151.

5 AAPrz, sygn. 159, s. 866.

6 AAPrz, sygn. 160, k. 230 V.

7 AAPrz, sygn. 174, k. 135.

8 AAPrz, sygn. 334, s. 33.

9 AAPrz, sygn. 337, s. 13.

10 Tamże, s. 93.

z 1830 r. odnotowano: *Organum solum modo quo ad Tonum melius construi debet*¹¹. Podczas wizytacji dekanalnej z 1846 r. odnotowano: *Organum concinnatione indiget*¹².

Kolejna informacja dotycząca organów pochodzi z II połowy XIX w. W dokumencie wymieniającym zakupione rzeczy do kościoła i przeprowadzone naprawy odnotowano: *Wyrestaurowanie organów nakładem W. Kولاتora kosztem 150 fl.*¹³. Organy są wymienione w protokole przedwizytacyjnym z 1903 r., w którym krótko zanotowano: *organum*¹⁴.

INSTRUMENT ISTNIEJĄCY

3/ Organy z 1905 r.

Nowe organy zostały wybudowane przez firmę Rieger w 1905 r.¹⁵. W sprawozdaniu dziekańskim z 1911 r. odnotowano: *Nowy organ r. 1908 [sic!] na Morawach*¹⁶. W 1923 r. przeprowadzono remont organów, co krótko odnotował dziekan w sprawozdaniu z wizytacji: *poprawiono organ*¹⁷. Instrument remontowano ponownie w 1933 r. W sprawozdaniach proboszcza oraz dziekana zanotowano: *W kościele odrestaurowano w międzyczasie od ostatniej kongregacji organy*¹⁸ oraz *W Boguchwale pękł dzwon – odrestaurowano organy*¹⁹. Wspomniany remont przeprowadził Feliks Mazur z Połomi²⁰. W inwentarzu z 1940 r. zanotowano: *Organy zbudowane około r. 1906 po odrestaurowaniu kościoła są systemu pneumatycznego i posiadają 6 głosów, 4 ½ oktawy,*

11 AAPrz, sygn. 465, s. 43.

12 AAPrz, sygn. 337, s. 327.

13 AAPrz, sygn. TPS 18/1, Spis poczynionych reperacji i nabytków do kościoła w Boguchwale w r. 1866, Boguchwała 19.12.1866; W Kurendzie Przemyskiego Konsystorza Biskupiego obrz. łac. R.1867, nr VII s. 74 podano: w Boguchwale: *Wyrestaurowano organy nakładem Kولاتora Wgo. Henryka Straszewskiego za 120 zlr.*

14 AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Relatio de visitatione decanali per acta die 12 mensi Decembris a. 1903.

15 M. Babnis, *Kultura organowa Galicji ze szczególnym uwzględnieniem działalności organmistrza lwowskiego Jana Śliwińskiego*, Słupsk 2012, s. 425; Inskrypcja na stole gry: K.u.k Hof-Organ-Fabrik – Gebruder Rieger – Jägerndorf – Opus 1212.

16 AAPrz, sygn. TPS 18/2, Memoriale, Boguchwała 1911.

17 AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie z wizytacji Dekanatu rzeszowskiego w 1923 r., Rzeszów 7.03.1923.

18 AAPrz, sygn. TDS XXII/5, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Boguchwała za rok 1933/34, Boguchwała 19.03.1934.

19 AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Sprawozdanie syntetyczne o stanie religijnym dekanatu rzeszowskiego za rok 1933/34, Rzeszów 16.06.1934.

20 Zachowała się wizytówka: „Feliks Mazur organmistrz Połomja p. Niebylec” Adnotacja na wizytówce: Rp. (Reparacja) 5/VI 1933 r.

2 oktawy pedału i 2 kombinacje – 300 zł.²¹. Organy ponownie remontowane były przez F. Mazura w 1942 r.²².

W zachowanych materiałach archiwalnych brak informacji na temat remontów organów. Do czasu wybudowania nowego kościoła i nowych organów z pewnością instrument ten był remontowany. Instrument od kilku lat nieczynny.

OPIS INWETARYZACYJNY

Instrument usytuowany jest na murowanym chórze muzycznym, naprzeciw głównego ołtarza. Szafa organowa ustawiona centralnie, malowana na kolor zielony, przylegająca do tylnej ściany. Wymiary szafy: wysokość 4,19 m, szerokość 2,40 m, głębokość 1,33 m. Prospekt architektoniczny, neoklasycystyczny (fot. 1).

6 głosów (typu Multiplex), jeden Manual i pedał. Stół gry przylegający do balustrady chóru, organista siedzi zwrócony twarzą do ołtarza głównego. Zakres klawiatury: manual C-f³, pedał C₁-d. Traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe. Miech pływakowy z podawaczem i urządzeniem do kalikowania umieszczony wewnątrz szafy organowej. Wymiary miecha: 1,01 2,00 m. Dmuchawa elektryczna.

Dyspozycja:

Manual	Pedał
Prinzipal 8'	Subbas 16'
Gedeckt 8'	
Salicional 8'	
Octave 4'	
Dolce 4'	

Realnie:

Manual
 Prinzipal 8' – Octave 4' [66 piszczałek; Principal 8' 1-54, 13-66 Octave 4']
 Salicional 8' – Dolce 4' [66 piszczałek; Salicional 8' 1-54, 13-66 Dolce 4']

Połączenie: P/M

Register zbiorowy: F

Zakres skal brzmienia:

Pozioma skala brzmienia: C-f⁴

Skala pionowa na 1 C: C₁ + C + c

21 AAPrz, sygn. TPNI 18/1, Inwentarz parafii Boguchwała, 14.02.1940 r., s.4.

22 Adnotacja na wizytówce: Rp. (Reparacja) 8/XI 1942 r. oraz napis na jednej z piszczałek „Feliks Mazur 1942 r.”

**2. Brzyska, woj. podkarpackie, pow. Jasło, gm. Brzyska
Kościół pw. św. Marii Magdaleny**

Parafia erygowana przed 1355 r., obecny kościół wybudowany w latach 1867–1879, konsekrowany w 1893 r. przez bpa Jakuba Glazera.

INSTRUMENT NIEZACHOWANY

1/ Organy sprzed 1781 r.

Podczas wizytacji dekanatu pilzneńskiego w 1781 r. w opisie kościoła zanotowano: *Chorū Musicale opere dolato extractu ac depictu et per modernu Parochu ampliātū in quo extat Organū constans 10 vocibus quem totaliter reformatū et 2 vocibus aīno immediate elapso acutū*²³.

W aktach z wizytacji przeprowadzonej w dekanacie Jasielskim w 1793 r. zanotowano: *Horum [sic!] cum Organo omnia veteris structure in se continent*²⁴

INSTRUMENT ISTNIEJĄCY

2/Organy z 1883 r.

Organy zostały wybudowane przez Stanisława Janika z Krosna w 1883 r.; szczegółowy opis zamieszczono w inwentarzu z 1952 r.: *Organy. Struktura gotycka z drzewa jodłowego, rzeźby złożone. Miech cylindrowy w samym organie pod spadem. Organ składa się z 12 głosów z pedałem.*

1° pryncypał laterzynowy na przodzie

2° gamba cynowa

3° piccolo

4° oktawa cynowa

5° quinta cynowa

6° mixtura cynowa trzyczędowa

7° flet major

8° flet amobilis z drzewa

9° Holflet z drzewa

Pedał trzygłosowy

1° Violonbas z drzewa

2° subbas z drzewa

3° principalbas

Klawiatura kością wykładana na 4 oktawy, druga klawiatura drewniana

23 AAPrz, sygn. 328, s. 109.

24 AAPrz, sygn. 313, s. 8.

do pedałtu na jedną oktawę. Organ ten wyszedł z pracowni Stanisława Janika z Krosna w r. 1883 za kwotę 1300 zł gruntownie odnowiony w r. 1924 przez Adama Grudzińskiego z Zarszyna za kwotę 900 zł.²⁵

W protokole z wizytacji z 1893 r. krótko odnotowano: *novum*²⁶. Podobnie z roku 1903: *Omnia haec adsunt in bono statu*²⁷ oraz w roku 1908: *Adest sat bono statu*²⁸. Wspomniany wyżej inwentarz podaje, że w 1924 r. organy były remontowane. Inwentarz z 1961 r. notuje błędną liczbę głosów i rok budowy: *Na chórze 14 głosowe organy z 1880 r.*²⁹

Organy były remontowane w 1971 r. W sprawozdaniu rocznym zapisano: *remont organu*³⁰. W inwentarzu odnotowano: *Organy. Struktura z drzewa wykonana przez Janika z Krosna. Piszczalki cynowe pierwszej klasy. Organy wykonane w 1880 roku 12 głosowe. Remontowane w latach 70-tych*³¹. Jako czas powstania również podano rok 1880. Obecnie instrument jest nieużywany.

OPIS INWENTARYZACYJNY

Instrument usytuowany jest na murowanym chórze muzycznym, naprzeciw głównego ołtarza. Szafa organowa ustawiona centralnie, malowana na kolor brązowy, przylegająca do balustrady chóru. Wymiary szafy: wysokość 4,44 m, szerokość 3,02 m, głębokość 1,51 m. Prospekt architektoniczny, neogotycki (fot. 2).

12 głosów, jeden manual i pedał. Stół gry wbudowany z lewej strony szafy organowej, organista siedzi zwrócony bokiem do ołtarza głównego. Zakres klawiatury: manual C-c³, pedał C₁-C. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwowe. Miech pływakowy z podawaczem i urządzeniem do kalikowania umieszczony wewnątrz szafy organowej. Wymiary miecha: 1,20 × 2,40 m. Dmuchawa elektryczna w osobnym pomieszczeniu.

Dyspozycja:

Manual	Pedał
Pryncypał 8'	Pryncypałbas 16'
Amabilis 8'	Subbas 16'
Gamba 8'	Oktawbas 8'

25 AAPrz, sygn. TPNI 29/1, Inwentarz, Brzyska 24.06.1952, s. 8–9.

26 Tamże, Memoriale, Brzyska 12 Junii 1893.

27 AAPrz, sygn. TDS III/1, Relatio de visitatione decanali per acta die (bez daty) a. 1903.

28 AAPrz, sygn. TPS 29/1, Memoriale, Brzyska 1908.

29 AAPrz, sygn. TPNI 29/3, Inwentarz, Brzyska 3.01.1961.

30 AAPrz, sygn. TPNS 29/1, Sprawozdanie ze stanu materialno-moralnego parafii Brzyska za r. 1971, Brzyska 15.01.1972.

31 ADRz, Zesp. 6, sygn. 19/a, Inwentarz, Brzyska (b. r.), s. 5.

Kozi Róg 4'
Eolina 4'
Major 8'
Amabilis 4'
Mikstura 1'
Holflet 8'

Uwagi do dyspozycji: nie odczytano układu wyjściowego mikstury.

Zakres skal brzmienia:

Pozioma skala brzmienia: C-f⁴

Skala pionowa na 1 C: C₁ + C + c + c²

3. Dębowiec, woj. podkarpackie, pow. Jasło, gm. Dębowiec Kościół pw. Matki Bożej Saletyńskiej

Kościół (obecna bazylika) wybudowany w latach 1936–1939 według projektu architekta lwowskiego Witolda Rawskiego³².

INSTRUMENT ISTNIEJĄCY

1/Organy z 1935 r.

Organy zostały wybudowane w 1935 r. przez firmę Stefana Krukowskiego z Piotrkowa Trybunalskiego dla kościoła św. Józefa w Stanisławowie. 9 listopada 1935 r. odbył się koncert organowy w wykonaniu Feliksa Nowowiejskiego. Dochód został przeznaczony na pokrycie kosztów zakupienia instrumentu. Organy przeniesione do Dębowca³³ przez firmę Wacława Biernackiego³⁴.

Remont organów został przeprowadzony w 2007 r., dobudowano wówczas dwa głosy językowe. Prace wykonała firma Stefana Tirola ze Słowacji³⁵.

OPIS INWENTARYZACYJNY

Instrument usytuowany jest na murowanym chórze muzycznym, naprzeciw głównego ołtarza. Szafa organowa dwuczęściowa, przylegająca do ściany. Wymiary szafy: szerokość 3,66 m, głębokość 2,18 m, wysokość 4,28 m (lewa strona); szerokość 3,70 m, głębokość 2,20 m, wysokość 4,28 m (prawa strona). Prospekt otwarty (fot. 3).

32 SDRz 2010, s. 390; Sanktuaria Diecezji Rzeszowskiej, Rzeszów 2010, s. 31.

33 *С. Калиберда*, Органи Львова і Галичини, Львів 2014, s. 342.

34 Napis na wskaźniku Crescendo.

35 Inf. byłego kustosa sanktuarium ks. Romana Grądalskiego MS.

19 głosów, dwa manualy i pedał. Kontuar wolno stojący. Organista siedzi zwrócony bokiem do ołtarza. Zakres klawiatur: manual C-a³, pedał C₁-f. Traktura elektropneumatyczna³⁶, wiatrownice stożkowe. Miech pływakowy z podawaczem i urządzeniem do kalikowania o wymiarach: 1,58 × 2,20 m. Dmuchawa elektryczna.

Dyspozycja:

Manual I	Manual II	Pedał
Bourdon 16'	Pryncypał fletowy 8'	Subbas 16'
Pryncypał 8'	Flet kryty 8'	Oktawbas 8'
Flet harmonijny 8'	Salicet 8'	Cello 8'
Oktawa 4'	Vox coelestis 8'	
Rurflet 4'	Trawersflet 4'	
Kwinta 2 ² / ₃ '	Pikolo 2'	
Mikstura 4ch 2'	Cymbel 3ch 1 ¹ / ₂ '	
<i>Vox humana</i> 8'	<i>Obój</i> 8'	

Połączenia: I/P, II/P, II/I, Sub II/I, Sup II/I, Sup I, Sup II

Urządzenia dodatkowe: jedna wolna kombinacja, crescendo, tremolo

Registry zbiorowe: P, F, T

Układ Mixtury:

1C	2'	1 ¹ / ₃ '	1'	2 ² / ₃ '
2C	2 ² / ₃ '	2'	1 ¹ / ₃ '	1'
3C	4'	2 ² / ₃ '	2'	1 ¹ / ₃ '
4C	5 ¹ / ₃ '	4'	2 ² / ₃ '	2'

Układ Cymbła

1C	1 ¹ / ₂ '	1 ¹ / ₃ '	1 ¹ / ₄ '
1B	2 ² / ₃ '	1 ¹ / ₂ '	1 ¹ / ₃ '
2F	1'	2 ² / ₃ '	1 ¹ / ₂ '
3F	1 ¹ / ₃ '	1'	2 ² / ₃ '
4F	2'	1 ¹ / ₃ '	1'

Uwagi do dyspozycji: kursywą oznaczono głosy dobudowane w 2007 r.

Zakres skal brzmienia:

36 Prawdopodobnie pierwotnie pneumatyczna.

Pozioma skala brzmienia: C_1 -f⁶

Skala pionowa na 1 C: $C_1 + C + c + g + c^1 + g^1 + c^2 + g^2 + c^3 + g^3 + c^4$

4. Kąty, woj. podkarpackie, pow. Jasło, gm. Nowy Żmigród Kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski

Parafia erygowana w 1987 r., wydzielona z parafii Nowy Żmigród. Kościół wybudowany w 1981 r., poświęcony w 1982 r. przez bpa Ignacego Tokarczuka. Do czasu erygowania parafii świątynia pełniła funkcję kościoła filialnego³⁷.

INSTRUMENT ISTNIEJĄCY

1/ Organy z 1902 r.

Organy zostały wybudowane przez Aleksandra Żebrowskiego w 1902 r. dla kościoła Bernardynów w Przeworsku. Były 14 głosowe, a koszt instrumentu wyniósł wówczas 3000 koron³⁸. W 1955 r. zostały przeniesione do kościoła w Krasieczynie. W inwentarzu z 1958 r. zanotowano: *Organy. Stare około 100 lat, zakupione u OO. Bernardynów w Przeworsku w 1955 r. za 25.000 zł. mają 14 głosów. W 1958 r. złożone, uzupełnione i mają obecnie 12 głosów*³⁹.

W 1986 r. organy zostały przeniesione (bez szafy organowej) do kościoła w Kątach. W kronice parafialnej odnotowano: *W kwietniu 1985 roku rozpoczęto czynić starania odnośnie kupna i montażu organów kościelnych. W sierpniu tegoż roku zakupiono starsze organy za 650 000 zł w Krasieczynie (...) W styczniu 1986 r. rozpoczęto montaż w/w organów w kościele w Kątach w przygotowanej (wykonanej) szafie przez Delimatę Kazimierza z Myscowej. Montaż organów wykonał Bałchan Eugeniusz z Chmielnika*⁴⁰. W inwentarzu z 1997 r. odnotowano: *Organy – I*⁴¹.

Ostatni remont organów został przeprowadzony w latach 2015/2016 przez Marka Gąsiora⁴². Podczas remontu wykonano: oczyszczenie, naprawę niegrających piszczałek i uzupełnienie brakujących, zamontowanie nowej dmuchawę wraz z obudową, wymianę oskórowania miecha oraz strojenie całego instrumentu⁴³.

37 SDRz 2010, s. 503.

38 M. Babnis, dz. cyt., s. 409.

39 AAPrz, sygn. TPNI 123/1, Inwentarz, Krasieczyn 30.06.1958, s. 2. Por.: J. Gołos, *Polskie organy i muzyka organowa*, Warszawa 1972, s. 322.

40 AP w Kątach, Kronika kościoła i parafii Matki Bożej Królowej Polski w Kątach. A.D. 1993, b.n.s.

41 ADRz, Zesp. 6, sygn. 74/a, Inwentarz, Kąty 14.06.1997, b.n.s.

42 Informacja uzyskana od proboszcza ks. S. Grzyba.

43 AP w Kątach, Kosztorys prac wykonanych przy organach (b.m).

OPIS INWENTARYZACYJNY

Instrument usytuowany jest na murowanym chórze muzycznym, naprzeciw głównego ołtarza. Szafa organowa ustawiona centralnie, malowana w kolorze brązowym, przylegająca do balustrady chóru. Wymiary szafy: wysokość 2,99 m, głębokość 2,67 m, szerokość 4,07 m. Prospekt otwarty (fot. 4).

12 głosów, manual i pedał. Klawiatury wbudowane w szafę z lewej strony. Organista siedzi bokiem do ołtarza. Zakres klawiatur: manual C-f³, pedał C₁-F. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwowe. Miech pływakowy z podawaczem i urządzeniem do kalikowania o wymiarach 1,17 × 1,78 m, umieszczony w osobnym pomieszczeniu. Dmuchawa elektryczna.

Dyspozycja

Manual I	Pedał
Principal 8'	Sub Bass 16'
Octava 4'	Oct. Bass 8'
Burdon 16'	Violonczela Bass 8'
Flet kryty 4'	Flet Bass 4'
Flet major 8'	
Salicional 8'	
Flet 8'	
Amabilis 8'	
Mixtura 2'	
Piccolo 2'	

Uwagi do dyspozycji: brak głosów Violonczela Bass 8', Flet 8. Mixtura jest 1¹/₃' a nie 2'.

Układ Mixtury:

1C	1 ¹ / ₃ '	1'
2C	2'	1 ¹ / ₃ '
3C	2 ² / ₃ '	2'

Zakres skal brzmienia:

Pozioma skala pozioma: C₁-f⁵

Skala pionowa na 1C: C₁ + C + c + c¹ + g¹ + c²

5. Kupno, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm. Kolbuszowa Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Parafia w Kupnie została wydzielona z parafii Kolbuszowa jako samodzielna ekspozytura w 1919 r., a erygowana w 1925 r. Obecny kościół wybudowano w latach 1914–1920⁴⁴ w stylu neogotyckim⁴⁵.

Instrument istniejący

1/Organy z XIX w.

Organy znajdujące się obecnie w kościele parafialnym w Kupnie zostały sprowadzone do parafii w 1957 r. z parafii Goszczanów. Nie ustalono budowniczego instrumentu. Czas powstania można określić na XIX w.

Na wewnętrznej ścianie szafy organowej karta z informacją następującej treści: *W roku 1957 zakupiono te organy w parafii Goszczanów pow. Turek za Łodzią – u ks. Arendarskiego st. kol. Błaszki za cenę 35.000 zł tj. na żyto 140 g. Staraniem ks. kan. Stanisława Wrony i Rady Parafialnej Marcina Draus i Pawła Kardys. Wyszukał je dawny org. z Kupna Smacznik. Złożył, stroił i poprawiał, p. organmistrz Jan Bizon z par. Góra Ropczycka. Malował Bronisław i Jan Olszowy w 1958 r. Roboty stolarskiej Jan Marek i Stan. Drożdż⁴⁶. W inwentarzu z 2003 r. odnotowano krótko: *Chór: organy piszczałkowe⁴⁷*. Brak danych dotyczących remontów organów. Obecnie są nieczynne.*

OPIS INWENTARYZACYJNY

Instrument usytuowany jest na murowanym chórze muzycznym, naprzeciw głównego ołtarza. Szafa organowa umieszczona centralnie, wolno stojąca, malowana w kolorze kremowym. Wymiary szafy: wysokość ok. 3,80 m, szerokość 2,88 m, głębokość 1,70 m. Prospekt architektoniczny, neobarokowy (fot. 5.).

13 głosów, manual i pedał. Stół gry wbudowany w szafę organową. Organista siedzi bokiem do ołtarza. Zakres klawiatur: manual C-c³, pedał C₁-c, traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwowe. Miech pływakowy o wymiarach: 1,48 × 0,74 m. Dmuchawa elektryczna.

Dyspozycja

Manual	Pedał
Gamba 8'	Subbas 16'

44 SDRz 2010, s. 452–453.

45 RDT 1972, s. 246.

46 Napis na wewnętrznej stronie szafy organowej.

47 ADRz, Zesp. 6, sygn. 88/a, Inwentarz, Kupno 25.02.2003, b.n.s.

Gemshorn 8'	Fletbas 8'
Aeolina 8'	Chorałbas 4'
Mixtura 1' 2x	
Oktawa 2'	
Kwinta $2\frac{2}{3}$ '	
Flet 4'	
Flet major 8'	
Flet harm.8'	
Pryncypał 4'	

Układ Mixtury:

1C 1' $\frac{2}{3}$ '

Zakres skal brzmienia⁴⁸:

Pozioma skala pozioma: C_1 -e⁶

Skala pionowa na 1C: $C_1 + C + c + g + c^1 + c^2 + g^2$

6. Wola Rafałowska, woj. podkarpackie, pow. rzeszowski, gm. Chmielnik Kościół pw. Świętej Trójcy i Podwyższenia Krzyża Świętego

Parafia erygowana w 1587 r. Pierwszy drewniany kościół został konsekrowany w 1595 r., obecna świątynia wybudowana w 1891 r., konsekrowana w 1899 r. przez bpa Józefa Sebastiana Pelczara⁴⁹.

INSTRUMENT NIEZACHOWANY

1/Organy sprzed 1721 r.

Pierwsze wzmianki dotyczące organów odnotowano w aktach wizytacyjnych z 1721: *chorum supra fores ab occidente ibiq Organo*⁵⁰ i z roku 1722: *Chorum Supra fores ab occidente ad occasum cum organo parvulo*⁵¹.

W aktach z wizytacji bp Sierakowski z 1745 r. zanotowano: *Nad wielkimi drzwiami chor z deszczek budowany pstro malowany. Z podłogą z tarcic dobrą do którego wchod po schodkach drewnianych. W nim Pozytew Szkatulna mała o głosach sześciu y bebnie iednym ten reperacyi potrzebuie*⁵². W aktach wizytacyjnych z 1775 r. zapisano: *Organum structure minoris vocis sonora*

48 Skala brzmienia nie uwzględnia zakresu głosu Mixtura 1' 2x.

49 SDRz 2010, s. 888.

50 AAPrz, sygn. 159, s. 788.

51 AAPrz, sygn. 160, k. 74 V.

52 AAPrz, sygn. 174, k. 119V.

*vocum (?) bene instructum*⁵³ (w tym dokumencie bardzo trudna do odczytania liczba głośów), a w 1779 r.: *Organum vetus integrum sonorum. Chorus organarius exiguus commodus*⁵⁴. W Inwentarzu z 1790 r. zachowały się dwie informacje dotyczące organów. Pierwsza pod numerem 7 następującej treści: *Chorus musicus una columna innitur colore albo exornatus in quo positivum a vocibus quinque pulsantur, sed hoc tempore reparatione indigent*⁵⁵. I druga: *Organum parvum vulgo positev totaliter destructum*⁵⁶.

Organy zostały naprawione w 1806 r. W spisie rzeczy znajdujących się w kościele zanotowano: *Organum positivum reparatum – 17 Rh. 30 kr.*⁵⁷ Wzmianki o organach z lat 1829–1846 podają zły stan zachowania instrumentu. Z 1829 r. zachowała się informacja: *Organum parvum (nullum)*⁵⁸. Zaś w 1830 r. w dokumentach wizytacji dziekańskiej: (...) *organa nulla*⁵⁹. W sprawozdaniu z wizytacji dziekańskiej z 1841 r. zanotowano: *Organum parvum v[ulgo] Pozytyw*⁶⁰, a w 1845 r.: *Organum desolatum*⁶¹. W sprawozdaniu dziekańskim z 1846 r. zapisano *Organum concinatione indiget*⁶².

INSTRUMENT ISTNIEJĄCY

2/Organy z 1893 r.

Nowe organy zostały wybudowane przez Jana Grocholskiego, organmistrza z Krakowa⁶³, w 1893 r. W sprawozdaniu z 1894 r. zanotowano: *organy nowe za 1000 złr.*⁶⁴. W protokole z wizytacji dziekańskiej z 1903 r. odnotowano: *omnia adsunt*⁶⁵, a w sprawozdaniu dziekańskim z 1911 r.: *Adest [Organum] in bono statu wraz z dopiskiem odręcznym Organ nowy z Krakowa*⁶⁶. W inwentarzu z 1937 r. zapisano: *Organy 12 rejestrowe wymagają gruntow-*

53 AAPrz, sygn. 334, s. 24.

54 AAPrz, sygn. 337, s. 10.

55 AAPrz, sygn. TPS 302/2, Inventarium, Wola Rafałowska 30.01.1790, n.p.g.

56 Tamże, Inventarium, Wola Rafałowska 30.01.1790, n.p.g.

57 Tamże, Descriptio Sacrum Vasorum (...), Wola Rafałowska 6.01.1807.

58 AAPrz, sygn. TPS 302/2, Consignatio, Wola Rafałowska 5.05.1829.

59 AAPrz, sygn. 1855, s.35.

60 Tamże, s. 80.

61 Tamże, s. 120.

62 AAPrz, sygn. TDS XXII/2, Operatum visitationis Decanalis de Anno 1846.

63 Tabliczka na stole gry.

64 AAPrz, sygn. TDS XXII/2, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej odbytej za ok. 1893, Tyczyn 15.01.1894. Późniejsze inwentarze podają jako rok budowy 1900.

65 AAPrz, sygn. TDS XXII/6, Relatio de visitatione decanali per acta die 29 mensis Decembris a. 1903.

66 AAPrz, sygn. TPS 302/1, Memoriale, Wola Rafałowska 1911.

nej naprawy z roku 1900⁶⁷. Podobna informacja znajduje się w Inwentarzu z 1938 r.: *Organy 12 rejestrowe sprawione przez ks. Jana Dobrowolskiego około 1900 r. wymagają naprawy – wartość 10.000*⁶⁸.

W czasie II wojny światowej organy uległy zniszczeniu: organy – szkoda w zł. 10.000⁶⁹. Brak bliższych szczegółów. W 1961 r. przeprowadzony został remont. W rocznym sprawozdaniu odnotowano: *W ubiegłym roku przeprowadzono generalny remont organów (...)*⁷⁰. W inwentarzu z 1979 r. zapisano: *Organy sprawione przez ks. Jana Dobrowolskiego około r. 1900, mają 12 rejestrów, dmuchawę elektryczną, wymagają dużego remontu*⁷¹. Brak informacji na temat kolejnych napraw organów.

OPIS INWENTARYZACYJNY

Instrument usytuowany jest na murowanym chórze muzycznym, naprzeciw głównego ołtarza. Szafa organowa ustawiona centralnie, w kolorze brązowym, przylegająca do balustrady chóru. Wymiary szafy: wysokość 3,50 m, szerokość 2,98 m, głębokość 1,65 m. Prospekt architektoniczny, neoklasycystyczny (fot. 6).

12 głosów, jeden manual i pedał. Stół gry wbudowany w szafę organową. Organista siedzi bokiem do ołtarza. Zakres klawiatur: manual C-f³, pedał C₁-F. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwowe. Miech pływakowy o wymiarach 1,88 × 1,22 m, z podawaczem i urządzeniem do kalikowania umieszczony w osobnym pomieszczeniu. Dmuchała elektryczna.

Dyspozycja

Manual I	Pedał
Pryncypał 8'	Subbas 16'
Flet amabilis 8'	Pryncbas 8'
Oktawa 4'	
Supperoktawa 2'	
Flet Portunal 4'	
Sedecyma 1' [4']	

67 AAPrz, sygn. TPS 302/2, Inwentarz, Wola Rafałowska 13.06.1937, s. 2. Inwentarz ten jest brudnopisem późniejszego, z 1938 r.

68 Tamże, Inwentarz, Wola Rafałowska 13.01.1938, s. 4.

69 AAPrz, bez sygn., Teczka „Diecezja przemyska o.ł. Stan 1939–1945”, *Ankieta dotycząca zniszczeń w czasie II wojny światowej*, Wola Rafałowska, 18.08.1945, s. 2.

70 AAPrz, bez sygn. „Zwitki”, Sprawozdanie ze stanu parafii Wola Rafałowska za rok 1960, Wola Rafałowska 2.01.1962.

71 AAPrz, sygn. TPNI 302/1, Inwentarz, Wola Rafałowska 7.03.1979, s. 7.

Flet Minor 4'
 Mixtura II r
 Flet Major 8'
 Gamba 8'

Układ Mixtury (podany na podstawie analizy słuchowej):

1C $1\frac{1}{3}$ ' 1'
 2C 2' $1\frac{1}{3}$ '
 3C $2\frac{2}{3}$ ' 2'
 4C 4' $2\frac{2}{3}$ '

Uwagi do dyspozycji: w dyspozycji głos Sedecyma 1' jest faktycznie 4'

Zakres skal brzmienia:

Pozioma skala brzmienia: C_1 -f⁶

Skala pionowa na 1 C: $C_1 + C + c + c^1 + g^1 + c^2$

II. Synteza wyników badań analitycznych

W drugiej części artykułu przedstawiona została analiza wyników badań opisanych instrumentów. Na początku przedstawiono zbiorcze zestawienie nazw używanych na określenie organów, następnie syntezę opracowano osobno dla instrumentów niezachowanych i istniejących. W przypadku organów nieistniejących omówiono: liczbę, czas powstania, lokalizację i wielkość, mechanizmy organowe, stan zachowania. Dla organów zachowanych wyróżniono: liczbę i czas powstania, lokalizację i wygląd zewnętrzny, wielkość organów, liczbę i zakres klawiatur, zakres wysokości brzmienia, budowniczych, trakturę i wiatrownice oraz miechy.

1. Nazewnictwo

Na określenie organów używa się dwóch podstawowych terminów: w języku łacińskim – *organum* i *positivum*, w języku polskim *organy* i *pozytyw*. Poniżej zamieszczone zostały użyte w źródłach nazwy organów wraz z ich dookreśleniami przymiotnikowymi.

Organ

Organo parvulo

Organum

Organum parvum

Organum parvum vulgo positev
Organum parvum v[ulgo] Pozytyw
Organum positivum
Organy
Positivum
Pozytew szkatulna
Pozytyw stojący

2. Podsumowanie danych o organach niezachowanych

2.1. LICZBA INSTRUMENTÓW I CZAS POWSTANIA

Uzyskano informacje o pięciu nieistniejących organach funkcjonujących w trzech świątyniach od XVII–XIX wieku: Boguchwała – dwa instrumenty, Brzyska – jeden instrument, Wola Rafałowska – jeden instrument.

Określenie czasu powstania instrumentów natrafia na trudności. Nie odnaleziono dokładnej daty, roku wybudowania, stąd podano datę źródła, w którym po raz pierwszy pojawia się informacja dotycząca instrumentu. Czas powstania instrumentów niezachowanych możemy określić na XVII i XVIII w. W przypadku organów w Boguchwale i Woli Rafałowskiej czas powstania określony na „sprzed 1721 r.” można przesunąć na koniec XVII w.

2.2. LOKALIZACJA

Organy w świątyni usytuowane są najczęściej na chórze muzycznym znajdującym się nad wielki drzwiami kościoła, naprzeciw głównego ołtarza. Na określenie chóru muzycznego został użyty łaciński termin *chorus* i polski *chór*. W przebadanych materiałach źródłowych użyto następujących form zapisu tych dwóch podstawowych terminów: Chorus, Chorus musicus, Chorus organarius, Chor, Horus, Horus Musicalis. W aktach wizytacyjnych znajdują się również informacje na temat konstrukcji czy wyglądu chóru muzycznego. Chór muzyczny w Boguchwale był z drewna i pomalowany na biało, zaś w Woli Rafałowskiej z *deszczek budowany pstro malowany*.

2.3. WIELKOŚĆ INSTRUMENTÓW

Wielkość organów wyrażona jest liczbą głosów i klawiatur. Na podstawie akt wizytacyjnych możemy podać liczbę głosów dla wszystkich pięciu niezachowanych organów. Wielkość ich przedstawia się następująco:

5 lub 6 głosów – Wola Rafałowska

8 głosów – Boguchwała

10 głosów – Boguchwała (instrument z ok. 1722 r.), Brzyska

W przypadku organów w Woli Rafałowskiej podana jest różna liczba głosów dla tego samego instrumentu. Wiadomo, że w pozytywie tym był *bęben*, można przypuszczać, że spisujący inwentarz błędnie zakwalifikował urządzenie dodatkowe do głosów.

2.4. MECHANIZMY ORGANOWE

W źródłach odnotowana została informacja o materiale, z jakiego wykonane zostały piszczałki oraz o urządzeniach dodatkowych. Piszczałki drewniane i cynowe miały 8-głosowe organy w Boguchwale. Dwa miechy miały 10-głosowe organy w Boguchwale. Z urządzeń dodatkowych wymieniany jest bęben, który był w instrumentach w Boguchwale i Woli Rafałowskiej.

2.5. STAN ZACHOWANIA

W zachowanych materiałach źródłowych określono stan zachowania instrumentów. Podczas wizytacji w Boguchwale (1846 r.) stwierdzono, że organy potrzebują naprawy. W dokumentach z wizytacji kościoła w Woli Rafałowskiej z lat 1790–1845 odnotowano zły stan zachowania organów. Dobry stan zachowania miały organy w Boguchwale po przeprowadzonym remoncie w 1866 r., oraz w Brzyskach.

3. Podsumowanie danych o organach istniejących

3.1. LICZBA INSTRUMENTÓW I CZAS POWSTANIA

W artykule opisano sześć zachowanych instrumentów. Dokładny rok powstania możemy podać dla pięciu z nich. Nie ustalono daty powstania organów w Kupnie. Warto nadmienić, że trzy spośród nich były translokowane, organy w Kątach dwukrotnie (Przeworsk – Krasiczyn – Katy).

XIX wiek – Kupno

1883 – Brzyska

1893 – Wola Rafałowska

1902 – Kąty

1905 – Boguchwała

1935 – Dębowiec

3.2. LOKALIZACJA I WYGLĄD ZEWNĘTRZNY

Wszystkie z opisanych instrumentów usytuowane są na chórze muzycznym, naprzeciw głównego ołtarza. Prospekty organów możemy zaliczyć do następujących grup stylistycznych:

Prospekt neobarokowy – Kupno

Prospekt neoklasykistyczny – Boguchwała, Wola Rafałowska

Prospekt neogotycki – Brzyska

Prospekt otwarty – Dębowiec, Kąty

3.3. WIELKOŚĆ ORGANÓW, LICZBA I ZAKRES KLAWIATUR

Podstawą do określenia wielkości organów jest liczba głosów i klawiatur; w przypadku opisywanych organów przedstawia się ona następująco:

6 głosów, jeden manual (C-f³) i pedał (C₁-d) – Boguchwała

12 głosów, jeden manual (C-f³) i pedał (C₁-F) – Kąty

12 głosów, jeden manual (C-c³) i pedał (C₁-c) – Brzyska

12 głosów, jeden manual (C-f³) i pedał (C₁-F) – Wola Rafałowska

13 głosów, jeden manual (C-c³) i pedał (C₁-c) – Kupno

19 głosów, dwa manualy (C-a³) i pedał (C₁-f) – Dębowiec

Organy w Boguchwale to instrument typu „Multiplex” (6 głosów nominalnie a realnie 4 głosy). Pierwotnie organy w Kątach miały 14 głosów (przebudowane w Krasiczynie jako 12-głosowe, obecnie czynne 12 głosów), organy w Dębowcu wybudowano jako 17-głosowe, po rozbudowie w 2007 r. liczą 19 głosów.

3.4. ZAKRES WYSOKOŚCI BRZMIENIA

Pod względem zakresu wysokości brzmienia najszerszą poziomą skalę C₁-f⁶ (osiem oktaw + kwarta) mają organy w Dębowcu oraz pionową skalę brzmienia na klawiszach 1C (sześć oktaw). Organy w Boguchwale mają najmniejszą poziomą C₁-f⁴ (pięć oktaw + kwarta) pionową skalę brzmienia na klawiszach 1C (dwie oktawy). W pozostałych instrumentach zakres brzmienia jest zróżnicowany. W przypadku organów w Brzyskach i Kupnie, gdzie nie było możliwości dokładnego odczytania Mikstur zakres poziomej skali brzmienia mógłby ulec zmianie.

3.6. BUDOWNICZOWIE

Ustalono na podstawie dostępnych źródeł budowniczych pięciu instrumentów:

Gebrüder – Rieger – Boguchwała

Jan Grocholski – Wola Rafałowska

Stanisław Janik – Brzyska

Stefan Krukowski – Dębowiec

Aleksander Żebrowski – Kąty

Na tym etapie badań nie ustalono budowniczego organów w Kupnie.

3.7. TRAKTURA I WIATROWNICE

W przebadanych organach zastosowano następujące rodzaje traktury i wiatrownice:

- traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwowe – Brzyska, Kąty, Kupno, Wola Rafałowska
- traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe – Boguchwała
- traktura elektropneumatyczna, wiatrownice stożkowe – Dębowiec

Pierwotnie trakturę pneumatyczną miały organy w Dębowcu. Podczas przeniesienia instrumentu została ona zmieniona.

3.8. MIECHY

We wszystkich przebadanych organach zostały zastosowane miechy pływakowe oraz dmuchawy elektryczne. Poza organami w Kupnie wszystkie pozostałe instrumenty mają urządzenia do kalikowania.

* * * *

W niniejszym artykule przedstawiono historię i stan obecny zabytkowych organów znajdujących się w kościołach diecezji rzeszowskiej, które do tej pory nie miały osobnego opracowania. Całościowa inwentaryzacja instrumentarium organowego diecezji rzeszowskiej pozwoliła na zakwalifikowanie dodatkowych sześciu organów do grupy zabytkowych. Jako kryterium „zabytkowości” przyjęto wiek instrumentów (w Polsce organy wybudowane przed 1939 r.) Organy spełniające to kryterium znajdują się w parafiach: Boguchwała, Brzyska, Dębowiec, Kąty, Kupno i Wola Rafałowska.

Podstawę źródłową opracowania stanowią głównie materiały zgromadzone w Archidiecezjalnym Archiwum w Przemyślu. Kwerendę prowadzono również w Archiwum Diecezjalnym w Rzeszowie i w archiwach parafialnych. Informacje odnaleziono w 31 źródłach. Korzystano z dostępnych publikacji książkowych.

W przypadku organów niezachowanych uzyskano informacje o pięciu instrumentach, które znajdowały się w trzech parafiach (Boguchwała, Brzyska, Wola Rafałowska). Czas powstania tych instrumentów został podany w przybliżeniu. Można przyjąć, że funkcjonowały one od XVII do XIX w. Nie udało się ustalić budowniczych tych instrumentów.

Odnosnie do organów istniejących, w przypadku pięciu z nich ustalono datę powstania oraz budowniczego. Na tym etapie badań nie udało się ustalić roku budowy i budowniczego organów w Kupnie. Warto nadmienić, że trzy

z opisanych instrumentów były translokowane. Dla każdego z instrumentów sporządzono opis inwentaryzacyjny. W sumie niniejsze opracowanie podaje informacje o 11 organach.

Fot.1. Boguchwała, organy z 1905 r.⁷²

⁷² W świątyni od kilku lat są prowadzone prace konserwatorskie, autor nie dysponuje inną fotografią prospektu.

Fot. 2. Brzyska, organy z 1883 r.

Fot. 3. Dębowiec (bazylika), organy z 1935 r.

Fot. 4. Kąty, organy z 1902 r.

Fot. 5. Kupno, organy z XIX w.

Fot. 6. Wola Rafałowska, organy z 1893 r.

ABOUT ANTIQUE ORGANS AT CHURCHES IN DIOCESE OF RZESZÓW – CONTINUATION (A STUDY OF HISTORICAL INSTRUMENTAL KNOWLEDGE)

Summary

There are 148 pipe organs at churches in diocese of Rzeszów, 62 instruments are considered to be antique. One of the criterion of being antique is the age of the instrument. In Poland organs built before 1939 are antique. The subject of the article are the antique organs in the churches of Rzeszów diocese, which have not had separate study so far. These organs are in churches: Boguchwała, Brzyska, Dębowiec, Kąty, Kupno, Wola Rafałowska.

The article was divided into two parts. The first one presents history of the church, the history of the instruments which survived and did not survived. As far as survived organs are concerned the description inventory was given (location and dimension of organ case, disposition, range of keyboards, action, kind of bellows). The second part includes a synthesis of analytical results.

The article is based on material which was found in Archdiocesan Archive in Przemyśl and Diocese Archive in Rzeszów. The information about organs are in 31 sources. The author conducted also query research at parish archives. The author used printed sources and information from books.

When it comes to not survived organs there is information about 5 instruments. It was impossible to establish builders of these instruments. One may assume that they functioned in the churches from 17th to the 19th century.

In case of survived organs three of them were transferred (Dębowiec, Kąty, Kupno). At this stage of the study it was possible to determine the date of creation and builders of five instruments. The construction year and the builder of the organ in Kupno has not been established yet.

Boguchwała – 1905, 6 stops, one Manual and Pedal, Gebrüder – Rieger

Brzyska – 1883, 12 stops, one Manual and Pedal, Stanisław Janik

Kąty – 1902, 12 stops, one Manual and Pedal, Aleksander Żebrowski

Kupno – 19th century, 13 stops, one Manual and Pedal, the builder is unknown

Dębowiec – 1935, 19 stops, two Manual and Pedal, Stefan Krukowski

Wola Rafałowska – 1893, 12 stops, one Manual and Pedal, Jan Grocholski

Eleven instruments were described in this article.

Słowa kluczowe: organy, historia, inwentaryzacja

Key words: organ, history, inventory

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne:

Archidiecezjalne Archiwum w Przemyślu:

sygn. 159, 160, 174, 313, 328, 334, 337, 465, 1855

sygn. TPS 18/1, 18/2, 302/1, 302/2,

sygn. TDS III/1, XXII/2, XXII/5, XXII/6

sygn. TPNI 18/1, 29/1, 29/3, 123/1, 302/1

sygn. TPNS 29/1, 123/1,

bez sygn., Teczka „Diecezja przemyska o.ł. Stan 1939-1945”, *Ankieta dotycząca zniszczeń w czasie II wojny światowej*

bez sygn. „Zwitki”, Wola Rafałowska

Archiwum Diecezjalne w Rzeszowie:

Zesp. 6, sygn. 19/a,

Zesp. 6, sygn. 74/a

Zesp. 6, sygn. 88/a

Archiwum parafialne w Kątach:

Kosztorys wykonanych prac przy organach, (b.m).

Kronika kościoła i parafii Matki Bożej Królowej Polski w Kątach. A.D. 1993.

Źródła drukowane:

Schematyzm Diecezji Rzeszowskiej, Rzeszów 2010.

Rocznik Diecezji Tarnowskiej, Tarnów 1972.

Opracowania:

M. Babnis, *Kultura organowa Galicji*, Słupsk 2012.

J. Erdman, *Organy. Poradnik dla użytkowników*, (b.m,b.r.).

J. Gołos, *Polskie organy i muzyka organowa*, Warszawa 1972.

С. Каліберда, *Органи Львова і Галичини*, Львів 2014.